

*Rapport en advies
in zake de heiliging
van de dag des Heeren*

Uitgave van de Nederlandse Vereniging tot bevordering
van de Zondagsrust en de Zondagsbeiliging te Rhenen.

Rapport en advies in zake de heiliging van de dag des Heeren

Deze brochure verscheen in 1888 bij D. Donner te Leiden en wordt hierbij opnieuw aangeboden. Het originele titelblad is opgenomen. De spelling is aangepast, de inhoud onaangetast, zodat diverse oude begrippen, beroepen, etc. zijn gehandhaafd.

Nederlandse Vereniging tot bevordering van de
ZONDAGSRUST en de **ZONDAGSHEILIGING**
gevestigd te Rhenen

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

„GEDENKT DEN SABBATDAG,
DAT GIJ DIEN HEILIGT.”

RAPPORT EN ADVIES

IN ZAKE

DE HEILIGING VAN DEN DAG DES HEEREN,

INGEDIEND BIJ DE SYNODE DER CHRIST. GEREF.
KERK, GEHOUDEN TE ASSEN,

EN

op Haar last algemeen verkrijgbaar gesteld

DOOR HARE COMMISSIE AD HOC.

LEIDEN. — D. DONNER.
1888.

Gedenkt den Sabbatdag, dat gij dien heiligt.

Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen;

Maar de zevende dag is de Sabbat des HEEREN uws Gods; *dan* zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uwe dochter, *noch* uw dienstknecht, noch uwe dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uwe poorten is:

Want in zes dagen heeft de HÈÈRE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en al wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage: daarom zegende de HÈÈRE den Sabbatdag, en heiligde denzelven.

Exod. XX:8—11.

Aan de gemeenten der Christ. Geref. Kerk in Nederland.

Genade zij u en vrede van God den Vader en onzen Heere Jezus Christus; Die Zichzelven gegeven heeft voor onze zonden, opdat Hij ons trekken zou uit deze tegenwoordige boze wereld, naar den wil van onzen God en Vader; Dewelke zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid. Amen

Gal. 1 : 3-5.

Het Rapport en Advies in zake de heiliging van de dag des HEEREN, waarvan wij u enige ex. toezenden, is ingediend bij de laatstgehouden Synode. De opdracht daartoe door de voorg. Synode, is in het stuk zelf, blz. 6 vermeld. De Synode hechte haar goedkeuring aan dit Rapport en Advies; gelijk vermeld staat in Art. 175 en 176 der Handelingen, die dezer dagen zijn verschenen.

Art. 175.

De Commissie, door de vorige Synode volgens art. 26 harer Handelingen benoemd, in zake de sabbatsheiliging, doet door haar scriba, Ds. E. Douma, verslag van haar arbeid. (Dit verslag is te vinden onder No VIII der Bijlagen.)

Art. 176.

De voorzitter vraagt na de lezing van dit met veel zorg (samen)gesteld rapport, of iemand der leden ook wat te zeggen of te vragen heeft naar aanleiding van het gehoorde. Uit de antwoorden hierop gegeven blijkt, dat het voorgelezene met genoegen en instemming werd gehoord. Daarom wordt voorgesteld, om dit verslag, zoveel mogelijk te verspreiden en daartoe niet alleen naar de uitgebreidheid der gemeenten aan de kerkenraden exemplaren te zenden, maar het ook algemeen verkrijgbaar te stellen.

Dit voorstel wordt aangenomen en de Commissie gemachtigd dit rapport op last der Synode uit te geven, voor de verspreiding te zorgen, en tevens uit te voeren de in het Rapport gedane voorstellen omtrent een verzoek aan de Regering en verschillende maatschappijen.

Vervolgens wordt de Commissie door de voorzitter de dank der Synode betuigd voor haar veel omvattende arbeid en de wijze waarop zij die heeft volbracht.

Wij vertrouwen dat al de gemeenten, hetzij zij al of niet aan de Commissie de verzochte opgaven hebben gezonden, dit Rapport en Advies vanwege

de Synode, met belangstelling zullen ontvangen, en dat al de kerkelijke vergaderingen gaarne de wenken, (zoals vermeld op) blz. 22 vv. zullen overwegen. Opdat door algemene erkenning en betrachtning der roeping, naar de nood en de gelegenheid van deze tijd, het kwaad gestuit moge worden en kerk en vaderland tot in verre geslachten de zegen mogen ontvangen, die de HEERE, onze God, verbonden heeft aan de heiliging van Zijn dag.

Op de Synode werd door meer dan één broeder de raad gegeven, de hoofdinhoud van dit Rapport en Advies aan de gemeenten voor te lezen in de openbare godsdienstoefening; of een samenkomst met de leden der gemeente te houden tot lezing en bespreking van hetzelfde.

De toezending van vele ex., naar het zieléntal van elke gemeente, heeft ten doel, de kerkenraden in de gelegenheid te stellen, het in uitgebreide kring aan de leden ter lezing te geven. Opdat velen, mocht het zijn allen, op deze nodige zaak het hart leren zetten, door de genade des Heiligen Geestes.

(En) opdat ieder zowel buiten als in de Chr. Ger. Kerk, die dit begeert, zich een ex. kan aanschaffen, is het ook bij de uitgever, voor geringe prijs verkrijgbaar gesteld.

In verband met haar opdracht om ook buiten de kring der gemeenten een woord van opwekking te doen horen, zendt de Commissie dit Rapport en Advies ook aan de Hoge Regering, aan de Kamers der volksvertegenwoordigers en aan verschillende maatschappijen en personen toe.

Met aanbeveling van de gewichtige zaak zelf, en met dankzegging voor de wenken, voorzover zij die ons deden toekomen, zenden wij ook aan de zusterkerken enige ex. van dit Rapport en Advies.

Zegene onze Heere Jezus Christus, die Zijne gemeente getrokken heeft en trekt "uit deze tegenwoordige boze wereld", ook deze arbeid der Synode, tot verheerlijking van de drieënige God. In de verlevendiging van de ijver Zijns volks, om meer en meer zich te openbaren en te werken als een heilig licht en zout te midden ener maatschappij, die zich van God en Zijn Woord en daarom ook van Zijn dienst en dag heeft afgekeerd!

Kampen, 3 november 1888

De Commissie ad hoc vanwege de Synode,

L. Lindeboom.

E. Douma.

E. J. Klinkert.

Aan de eerw. Synode der Chr. Ger. Kerk in Nederland, gehouden te Assen, op 14 aug. 1888 en volgende dagen.

Eerwaarde vaders en broeders in onze Heere Jezus Christus!

De Commissie in zake de viering van den dag des Heeren, benoemd op de Synode in 1885, te Rotterdam gehouden, heeft in de eerste plaats mede te delen, dat één der Primi-leden de arbeid, der Commissie opgedragen, niet mede mocht helpen uitvoeren. Broeder Blankenberg werd haar door de dood ontruk. In zijn plaats trad het secunduslid, broeder H.J. Klinkert, als primus op.

Blijkens haar opdracht, heeft de Commissie aan deze Synode rapport uit te brengen van haar werkzaamheden en tevens haar te dienen van advies.

Wat het eerste gedeelte van haar arbeid betreft, heeft zij het genoeg mede te delen, dat door haar in april 1886 aan al de kerkenraden onzer gemeenten een circulaire is verzonden, inhoudende de opdracht der Synode aan de Commissie en (een) omschrijving van haar arbeid, met enkele vragen of er in de gemeenten ook moeilijkheden waren, wat de viering van de dag des Heeren betrof.

De Commissie meende zich deze vrijheid te mogen veroorloven, om zodoende op de hoogte der kwestie te komen; en zij werd niet teleurgesteld.

Bedoelde circulaire luidde aldus:

Aan de kerkenraden der Chr. Ger. Gem. in Nederland.

Eerwaarde broeders!

De Synode onzer kerk, (van) 18 aug. tot 3 sept. 1885 te Rotterdam gehouden, heeft in haar tweede zitting een Commissie voor onderzoek en advies benoemd, in zake de praktische viering van de dag des Heeren.

De aanleiding tot 't benoemen dezer Commissie was dit voorstel op de agenda: "Dat deze Synode de arbeid der Synode van Dordrecht van 1879 ten aanzien van de sabbatsviering, wat haar praktische zijde betreft, verder voortzette."

Na toelichting, pre-advies en discussie, werd met blijdschap opgemerkt, dat er omtrent de theoretische zijde van deze zaak geen verschil bleek te zijn; doch dat de moeilijkheden om 's Heeren dag te heiligen -zo ooit- thans

zo vele zijn, dat de kerkenraden gedurig in grote moeilijkheden komen, en dat het de roeping der kerk is, de Christelijke viering van de sabbat zoveel mogelijk te bevorderen.

Wat in deze te doen? Een tweetal voorstellen werden ingediend en beide aangenomen. Het eerste luidde aldus: "De Synode, verblijd, dat er over de theoretische zijde van het vraagstuk van den sabbat geen verschil wordt opgemerkt en van oordeel, dat het bovenal in deze tijd nodig is op de onderhouding van het 4e gebod ten sterkste aan te dringen, acht het niet noodzakelijk om thans nadere bepalingen voor bijzondere gevallen desbetreffende te maken."

Het tweede was van deze inhoud: "De Synode benoeme een Commissie, die bij de kerkenraden onzer gemeenten opgave vraagt van moeilijke gevallen, de sabbat betreffende. Die Commissie brengt op de eerstkomende Synode haar Rapport en Advies over die gevallen uit."

Volgens deze besluiten komt de Commissie thans tot u, opdat zij door u ingelicht worde, of gij, en zo ja, met welke moeilijkheden gij in uw gemeente, aangaande de heiliging van 's Heeren dag, te doen hebt.

Eerwaarde broeders! Neêrlands schuld voor God is groot, niet het minst om de vreselijke ontheiliging van Zijn dag.

Ook voor onze kerk bestaat in dit opzicht een groot gevaar.

Alles spant samen om ons de rustdag te ontnemen. De oude Zondagswet is en dode letter; de geest des tijds is Gode vijandig; de strijd om het bestaan is zo ernstig; de openbare vermakelijkheden, vooral op (de) zondagen, zijn vele; de werkingen van de revolutiegeest zijn zo ontzettend en, vergeten we het niet, ook des Christen's hart is nog zo arglistig.

Hoe licht kan bij zulk een toestand de rechte eerbied voor Gods heilige wet verloren gaan; en hoe diep is de mens te beklagen, die 's Heeren wet verlaat en Zijn dag verliest.

Nu is het een eerste behoefte, zal men een gevaar mijden, of een kwaad bestrijden, dat men het kent. Hierom benoemde de Synode een Commissie, opdat die aan alle kerkenraden der verschillende gemeenten onzer kerk de besliste vraag zou voorleggen: Welke moeilijke gevallen, de sabbat betreffende, hebt gij in uw gemeente?

De Commissie vertrouwt, dat gij deze vraag der Synode wel zult willen beantwoorden, opdat een volgende Synode, na Rapport en Advies der Commissie, indien nodig, in deze belangrijke zaak besluiten kan en mag

nemen, ter ere Gods en tot welzijn der kerk. De Commissie meent de vrijheid te mogen nemen de vraag der Synode:

Welke moeilijke gevallen, de sabbat betreffende, hebt gij in uw gemeente? in deze navolgende vragen u voor te leggen:

1. Is er bij de leden uwer gemeente in 't algemeen een betamelijke eerbied voor de heiliging van 's Heeren dag?
2. Zijn er ook, die werkzaamheden verrichten waaromtrent het de vraag is, of ze wel noodzakelijk zijn?
3. Worden er ook gevonden, die betrekkingen bekleden, waardoor zij op zondag werken moeten, als postdirecteuren, boden, spoor- en trambeambten, tolgaarders, machinisten, enz.
4. Zijn er ook, die op zondag verkopen, of anderen, die, omdat zij op zondagmorgen hun weekloon ontvangen, tot sabbatsontheiliging worden gedwongen?
5. Zijn er ook, die de zondag gebruiken om hun zaken voor de volgende week vooruit te brengen, als kantoorzaken, huishoudelijke zaken, enz. en weer anderen, die om dezelfde redenen de zondag gebruiken voor uitgaansdag?
6. Hoe geschiedt bij overtreding van het 4e gebod de tuchtoefening? En wordt er in sommige gevallen ook toegeeflijkheid gebruikt? En welke?

Gaarne ontvangt de Commissie ook opmerkingen en wenken betreffende deze hoogst belangrijke zaak.

Zij koestert het vertrouwen, dat gij door een kort en duidelijk antwoord en wat verder tot inlichting strekken kan, haar nogal omvangrijke arbeid enigszins gemakkelijk zult maken; en wenst tevens, dat deze poging onder 's Heeren zegen dienen mag tot verheerlijking Zijns Naams en tot welzijn Zijner duurgekochte gemeente! Binnen 3 maanden wordt aan het adres van Ds. E. Douma te Drachten uw antwoord ingewacht.

Drachten, 27 april 1886

De commissie:

(Was get.)

Prof. L. Lindeboom te Kampen.

Ouderling B. H. Blankenberg te Amsterdam

Ds. E. Douma te Drachten.

Van 175 kerkenraden kwam hierop antwoord in, en wel:

Uit de Provincie	Groningen	32
„	Friesland	33
„	Drenthe	15
„	Overijssel	12
„	Gelderland	4
„	Utrecht	4
„	Noord-Holland	12
„	Zuid-Holland	37
„	Zeeland	20
„	Noord Brabant	6

Bijna zonder uitzondering werd de poging der Synode, om deze gewichtige kwestie te doen onderzoeken, en mocht het zijn iets nader tot haar oplossing te brengen, toegejuicht.

In sommige antwoorden ontving de Commissie, behalve de toestand der gemeenten op dat punt, belangrijke adviezen. Enkele kerkenraden vroegen aan de Commissie raad, hoe in voorkomende moeilijke gevallen te handelen; natuurlijk kon zij hieraan niet voldoen.

Wat de zaak zelf betreft, bleek het, dat er weinig gemeenten zijn, die geen moeilijkheden hebben. Vele, zeer vele, waren de klachten.

Tengevolge van de ongunstige tijdsomstandigheden en de richting van de tijdgeest, die geheel tegen Gods wet ingaat, verkeren veel leden onzer kerk in een zeer moeilijke positie, terwijl de vraag wat al of niet als werk van noodzakelijkheid moet worden beschouwd en dus op de zondag al of niet geoorloofd is, vele kerkenraden in moeilijkheden brengt. Vooral in de steden. In deze centra der moderne beschaving hebben de kerkenraden met meer moeilijkheden te kampen dan die op het platte land. Ook in streken waar fabrieken zijn, of waar de visserij wordt uitgeoefend, zijn de bezwaren meer, dan waar het volk zich met de landbouw bezig houdt.

Om enige voorstelling te geven van de vele bezwaren, laten we hier een kort overzicht volgen (naar de verschillende provincies ingedeeld) van 't geen uit de antwoorden der kerkenraden te onzer kennis kwam.

De provincie Groningen (met als gemeenten Aduard, Appingedam, Bedum, Ten Boer, Delfzijl, Enumatil, Ezinge, Garrelsweer, Goningen, Kiel-Windeweer, Kornhorn, De Leek, Leens, Marum, Meeden, Munnekezijl, Nieuwolda, Oldekerk, Onstwedde, Sauwerd, Schildwolde, Spijk, Stadskanaal, Stroobos, Uithuizermeeden, Veendam, Warffum, Weerdingermund, Woldendorp, Winschoten en Zuidbroek)

heeft te doen met leden:

- a. Die in betrekkingen zijn bij de Staat of de Provincie, als: brievevaarders, postboden, rijksveldwachters, brugwachters en tolvaarders;
- b. Die in dienst zijn bij particulieren, maatschappijen en verenigingen, als: spoorbeambten, machinisten, fabrieksarbeiders, koetsiers, dienstboden, drukkersgezellen en arbeiders, die hun loon op zondag ontvangen en weer oorzaak worden dat winkeliers 's zondags verkopen, watermolenaars, veenwerkers en bakkersknechten;
- c. Die zelf een zaak drijven, zoals: fabrikanten, melkverkoopers, enz.
- d. Die de zondag meer gebruiken als rustdag voor het vlees, dan als een dag om zich geheel den Heere te wijden.

Wat de toepassing der tucht betreft, wordt er nog al verschillend gehandeld. Bij die in dienst zijn van coöperaties, wordt er in 't algemeen enige toegeeflijkheid gebruikt; anders geschiedt de tuchttoefening zoveel mogelijk volgens de Kerkorde. Toch is er geen eenstemmigheid op dit punt. Het gebeurt, dat iemand in de ene gemeente wordt geduld, terwijl hij bij vertrek naar een andere gemeente, nog in dezelfde betrekking zijnde, wordt gecensureerd.

In betrekking tot sommige gevallen blijken de kerkenraadsleden van een zelfde gemeente nog al van gevoelen te verschillen. Ja, zelfs een gehele classis; zodat het verzoek tot de Commissie werd gericht, wel bij de Synode te willen aandringen, dat zij nader formuleerde, wat wel of niet als werk van noodzakelijkheid kan en moet worden beschouwd.

Ook kwam uit deze provincie de opmerking, dat de Synode bij 't maken van verschillende bepalingen zeker zeer voorzichtig dient te zijn, dat er met plaatselijke toestanden moet worden gerekend, dat de kerkenraden elk voor zich naar Gods Woord en Kerkorde hebben te handelen, en dat vermaan en onderwijs de beste middelen zijn, waardoor de gemeenten en vooral de jongere leden moeten worden bewerkt.

De provincie Friesland (met als gemeenten: Arum, Bergum, Birdaard, Britsum, Beetgum, Drachten, Drogeham, Echten, Franeker, Hallum, Harlingen, Heerenveen, Hollum op Ameland, Idskenhuzen, Koudum, Leeuwarden, Lippenhuizen, Mildam, Minnertsga, Oldeboorn, Oenkerk, Sneek, St. Annaparochie, Surhuisterveen, Suawoude, Scharnegoutum, Stiens, Terwispe, Ureterp, Veenwoudsterwal, Westergeest, Wolvega en Wirdum)

heeft bijna dezelfde moeilijkheden als Groningen. Ook hier zijn die onder 4 rubrieken te brengen, als:

- a. Die een betrekking hebben bij de Staat of de Provincie, als: post- en telegraafbeambten, brievenaarders, brugwachters en tolgaarders;
- b. Die in dienst zijn bij particulieren en maatschappijen, als: spoorbeambten, watermolenaars, veenwerkers, machinisten, knechts bij de steenfabrieken, bedienden bij de gasfabrieken en dienstmeisjes;
- c. Die zelf een zaak drijven; en de bezwaren, die onder deze rubriek vallen, zijn voor Friesland veel groter dan voor Groningen, want, behalve de kwestie van het melkverkopen op zondag, die in elke provincie moeilijkheden oplevert, heeft Friesland nog te doen met de melkleverantie aan en het werk in de boter- en kaasfabrieken, met het kaasmaken en de visserij;
- d. Die de zondag, in plaats van hem den Heere te wijden, gebruiken tot lichamenlijk genoeg.

Ook in Friesland heerst, wat de toepassing der tucht betreft, een aanmerkelijk verschil, dat weer voortvloeit uit de verschillende beantwoording der vraag: wat al of niet als werk van noodzakelijkheid moet worden beschouwd. Zo bijv. de kwestie van het kaasmaken op zondag. Uit drie onderscheidene gemeenten ontving de Commissie verschillende antwoorden.

Uit de eerste: kaasmaken op zondag wordt door onze leden niet nodig geacht, het geschiedt hier niet.

Uit de tweede: kaasmaken is op zondag niet nodig, het wordt hier 's zaterdagsavonds gedaan.

Uit de derde: kaasmaken op zondag wordt hier min of meer noodzakelijk beschouwd; de leden worden geduld.

Omtrent de leverantie aan en de werkzaamheden in de boter- en kaasfabrieken, schijnt bij onze kerkenraden nog geen gevestigd oordeel te

bestaan. De Commissie ontving hieromtrent wel vragen, maar geen enkele stellige uitspraak. Aangaande de visserij is het de moeilijke vraag, of er op zondag niet enige voorbereidende werkzaamheden voor de volgende week mogen worden verricht; of ook enig werk, dat uit de arbeid der vorige week volgt; bijv. in een zeeplaats, waar geen haven is, moeten de vissers bij laag water naar de schepen gaan; treft dit nu op een zondagnamiddag en gaan ze dan niet, dan verliezen ze een gedeelte of soms ook de gehele maandag; of ook andere vissers op de binnenwateren, die 's zaterdags hun netten hebben uitgezet, menen die 's zondagsmorgens te mogen lichten.

Wat de moeilijkheden omtrent de gevallen onder rubriek 1 en 2 betreft, nl. dezulken, die een betrekking bekleden bij de Staat of de Provincie, of die in dienst zijn bij particulieren en verenigingen, is de tuchttoefening nogal verschillend. Sommige kerkenraden durven de leden, die door overmacht gedwongen, op zondag werk verrichten, dat niet direct als noodzakelijk kan beschouwd worden, maar de geloofsmoed missen om te breken en het met God te wagen, niet censureren, maar vermanen ze. Anderen zijn van oordeel, dat bij overtreding van 't vierde gebod, na vermaan, moet worden gecensureerd. De gevallen doen zich dan ook voor, dat iemand in de ene gemeente afgewezen wordt wegens zijn betrekking, terwijl hij, bij vertrek naar een andere gemeente, daar als lid wordt aangenomen.

Nog moet, wat de provincie Friesland betreft, hier bijgevoegd worden, dat zij dezelfde opmerkingen heeft gemaakt als de provincie Groningen, nl. dat de Synode niet in bijzonderheden reglementere, dat er met plaatselijke toestanden moet worden gerekend, dat de handhaving der tucht in algemene zin een zaak is van de kerkenraden en, zijn er bijzondere gevallen, bijv. thans de knechts der boterfabrieken, dat dan de hogere vergaderingen daarover oordelen. Ook zou Friesland willen, dat de Synode bij de Hoge Regering krachtig aandrang op de indiening, uitvoering en zorg voor stipte naleving van een verscherpte zondagswet.

De toestand in

De provincie Drenthe (met als gemeenten Aalden, Assen, Diever, Gasselternijveen, Haulerwijk, Hollandscheveld, Coevorden, Meppel, Nieuw Amsterdam, Roden en Een, Ruinerwold, Schoonebeek, Smilde, Vries en Westerbork)

verschilt, wat de moeilijkheden onder rubriek 1 en 2 betreft, niet veel van de beide vorigen. Ook hier heeft men te doen met

- a. Tolgaarders, brievenbestellers, spoorbeamten en brugwachters;
- b. Moeilijkheden met personen, die zelf een zaak drijven, zijn er weinige, maar zoveel te meer klachten, dat de eerbied voor de heiliging van 's Heeren dag bij velen te wensen overlaat.

Nog groter verschil dan in Groningen en Friesland, is hier in de uitoefening der tucht. Zo werd in een gemeente een brievenbesteller, dooplid der gemeente, zijn lidmaatschap ontzegd; terwijl in een andere een machinist, die 's zondags werken moet, een tolgaarder, en een brugwachter worden gedragen.

Van één kerkenraad uit deze provincie ontving de Commissie ten antwoord, dat, hoewel de goede bedoeling waarderende, huns bedunkens de Synode en nog meer de Commissie (zoals zij hare taak heeft opgevat) te ver was gegaan. Nu er over de theoretische zijde van dit vraagstuk geen verschil bestaat, meende hij, moet de behartiging van de praktische zijde der zaak aan de kerkenraden worden overgelaten. Doen er zich bijzondere gevallen voor, dan kunnen die op hogere vergaderingen beoordeeld worden. In dezelfde zin als deze laatste opmerkingen, antwoordde nog een kerkenraad. Andere opmerkingen kwamen er uit deze provincie niet.

De provincie Overijssel (met als gemeenten Deventer, Heemse, Holten, Kampen, Lemelerveld, Nieuwleusen, Ommen, Rijssen, Twello, Vriezenveen, Zwartsluis en Zwolle)

gaf ten antwoord: Ook wij hebben te doen met beamten bij het postwezen, fabrieksarbeiders, tolgaarders en brug- en sluiswachters, ja, ook nog met de kerkenspraak. Verder met melktappers, lantaarnopstekers, bakkers en gisthandelaars.

Van één kerkenraad kwam de droeve klacht, dat de eerbied voor de heiligheid van 's Heeren dag bij de leden veel te wensen overliet en dat tot stuiting

van het kwaad weinig werd gedaan, omdat de kerkenraad in 't nemen van maatregelen niet eenparig dacht.

Uit de antwoorden der anderen bleek, dat de tuchtoefening, evenals in de andere provincies, nog al verschillend geschiedt. In één gemeente was men door openbaar geworden feiten, 't betrof het verkopen op zondag, er toe gekomen, van de preekstoel bekend te maken, dat zij, die voortaan zonder noodzaak op zondag kochten of verkochten, als leden der gemeente werden geroyeerd. Dit besluit werkte aanvankelijk gunstig.

Uit deze provincie ontving de Commissie een tweetal opmerkingen, die zeer veel verschillen.

De ene luidde: "De Synode make geen gebod op gebod, maar late de toepassing der tucht aan de kerkenraden over."

De andere was van deze inhoud: 'De Synode make een bepaling, voor de gehele kerk geldig, dat personen, die een betrekking bekleden, waardoor zij op zondag werken moeten, behalve die strikt noodzakelijk zijn, voortaan geen leden onzer kerk kunnen zijn; terwijl een derde kerkenraad het zeer wenselijk achtte, dat de Synode de bepalingen aangaande de sabbatsheiliging verscherpte. Dit zou, meende hij, voor de gemeenten nuttig kunnen werken.

Uit de provincie Gelderland (met als gemeenten Apeldoorn, Tiel, Varsseveld en Winterswijk)

werden een viertal antwoorden ontvangen. Hieruit bleek, dat de gemeenten in dit gewest- zo nl. ook de andere gemeenten in zulk een gelukkige toestand verkeren- zich in zake de viering van den dag des Heeren, in een benijdenswaardige positie bevinden. Schier geen moeilijke gevallen komen er voor en zo ze er zijn, wordt er getrouw gehandeld.

De volgende opmerking gaf Gelderland ten beste: De Synode wordt in deze splinterige kwestie zeer veel voorzichtigheid aangeraden; misschien was het beste, 't een en ander aan de vroomheid en wijsheid der kerkenraden over te laten."

De gemeenten in **de provincie Utrecht** (met als gemeenten Baarn, Bunschoten, Hilversum en Lopik)

hebben ook, gelijk zovele andere, hare moeilijkheden. Hier is een gemeente, die bezwaar heeft met een koetsier en een bediende bij een familie, die echter

's winters te Amsterdam vertoeft; daar is 't een postbode, die ook op zondag brieven moet bestellen. In een derde gemeente is een spoorbeambte, die 's zondags tot 's morgens 7 uur in dienst moet zijn. Genoemde personen worden als leden geduld.

Uit deze provincie werd de aandacht gevestigd op het feit, dat militairen met verlof, meestal op zondagavond weer in de kazerne moeten zijn.

Uit de **provincie Noord-Holland** (met als gemeenten Amsterdam, Amstelveen, Andijk, Haarlem, G.O.G. Haarlemmermeer, O.Z., Den Helder, Medemblik, Naarden, Oostzaan, Westzaan, Wormerveer en Zaandam)

kwam bericht, dat ook daar niet weinig moeilijke gevallen voorkomen. Blijkens de ontvangen antwoorden, kunnen die ook onder vier rubrieken gebracht worden.

- a. Die een staatsbetrekking hebben, (zo)als: beambten bij de posterijen, telegrafie en het loodswezen;
- b. Die in dienst zijn van particulieren en coöperaties, (zo)als: spoor-, tram- en bootbeambten, bedienden in gestichten, fabrieksarbeiders, watermolenaars, of die in dienst zijn van gemeenten, (zo)als politieagenten;
- c. Die zelf een zaak drijven, (zo)als: boeren, die op zondag kaas maken; vissers, die 's zondags hun netten drogen, soms tanen; melktappers, die hun klanten bedienen;
- d. Die de zondag gebruiken tot lichamelijk genoeg.

Wat de tuchttoefening betreft, zijn de gemeenten in Noord-Holland, zover wij weten, éénpariger dan in het Noorden. Geschiedt die in 't algemeen volgens kerkorde, bijna zonder uitzondering wordt echter in bovengenoemde gevallen toegeeflijkheid gebruikt. Niet alleen bij hen, die in dienst zijn van particulieren en coöperaties, maar ook, die een staatsbetrekking bekleden, of zelf een zaak drijven. Enkele gemeenten beschouwen het kaas maken en malen op zondag als werken van noodzakelijkheid.

Over de leverantie van melk aan de zuivelfabrieken en de arbeid in die fabrieken, werd geen oordeel uitgesproken, maar de vraag aan de Synode gedaan: hoe moet die arbeid worden beschouwd?

Eén gemeente betreurt het, dat de laatste Synode niet de theoretische zijde der kwestie heeft behandeld, en heeft te kennen gegeven voornemens te zijn, langs de gewone kerkelijke weg dit punt op de Synode te brengen.

Bijzondere opmerkingen ontving de Commissie uit deze provincie verder niet.

De provincie Zuid-Holland (met als gemeenten Alblasterdam, Bodegraven, Bolnes, Boskoop, Barendrecht O.Z., Barendrecht W.Z., Dordrecht (Kromhout), Dordrecht (Lindegracht), Giessendam, Gouda, Gorinchem, 's-Gravendeel, 's-Gravenhage (Nobelstraat), Hardinxveld, Hazerswoude, Heerjansdam, Herwijnen, Langerak, Leerdam, De Lier, Maasland, Maassluis, Middelharnis, Monster, Naaldwijk, Noordeloos, Poederroijen, Pernis, Rotterdam, Rijnsburg, Schiedam, Spijkenisse, Strijen, Vlaardingen, Westmaas, Zegwaard, Zuilichem en Well)

gaf ons veel lectuur; niet minder dan 37 gemeenten lieten zich horen. In de toestand der onderscheidene gemeenten is een groot verschil.

Sommige gemeenten hebben met geen enkele moeilijkheid te doen, de zondag wordt daar als dag des Heeren zeer getrouw onderhouden; andere gemeenten daarentegen hebben met vele moeilijkheden te kampen. Uit nog andere gemeenten kwam de ernstige klacht, dat de eerbied voor de heiliging van 's Heeren dag veel te wensen overlaat.

Zeer enkele leden hebben een Rijksbetrekking, o.a. een postbeambte en enkele loodsen. Zij worden geduld.

Klein is het getal moeilijke gevallen omtrent hen, die in dienst zijn bij particulieren en maatschappijen. Aangaande deze wordt in 't algemeen enige toegeeflijkheid gebruikt.

De grootste bezwaren in de provincie Zuid-Holland betreffen de visserij, de warmoezerij en de rivierdienst.

a. Vooral de visserij, zowel die op de rivieren als die op de Noordzee wordt uitgeoefend. Op beide drukt het bezwaar, dat er soms een gedeelte van de zondag aan wordt besteed. Het oordeel der gemeenten is over het al of niet noodzakelijke van deze arbeid verschillend.

De gemeente te A. heeft besloten, voortaan geen vissers meer als leden der gemeente aan te nemen.

De gemeente te B. heeft het voorrecht gehad, dat, na vermaan, de vissers-leden der gemeente hun bedrijf hebben laten varen.

Die te C. heeft twee vissers gecensureerd.

De gemeente te D. duldt ze als leden.

De vissers in de gemeente te E. hebben besloten, wanneer ze op zondag uit zee terugkeren, de vis niet vóór maandag te verkopen. De eerste, die

na dit besluit op zondag binnen viel, verloor daardoor op zijn vangst een som van 500 gulden.

- b. Omtrent de warmoezerij wordt opgemerkt, dat er soms op zondag in de broeibakken moet gestookt worden. Ook zijn er, die op zondagavond met hun producten per schip op reis gaan naar Rotterdam. Zij zeggen, niet anders te kunnen. De kerkenraad heeft geen moed hen af te snijden.
- c. Het bezwaar betreffende de rivierdienst geldt de dienst op en het gebruik van veerboten op zondag, en de betrekking van kapitein, machinist of matroos op sleepboten.

Ook hieromtrent heerst over het geoorloofde of ongeoorloofde verschil. De vraag wordt gedaan: mag dat, ja of neen?

Omtrent het kaasmaken op zondag oordelen de boeren in Zuid-Holland evenmin eenstemmig als die in Friesland. Sommigen zeggen: het is noodzakelijk; anderen beweren van niet.

Uit deze provincie ontving de Commissie onderscheidene opmerkingen.

De kerkenraad te A. herinnert, dat het pad van toegeeflijkheid van zijn bewandelaars een buitengewone voorzichtigheid vordert.

Die te B. protesteert tegen het besluit der Synode van 1877, waarbij het melkverkopen is toegelaten. De kerkenraad beweert, dat dit niet noodzakelijk is en verzoekt, dat de Synode dit artikel herzie. (Zie ook de Synodale Handelingen van 1840.)

De kerkenraad te C. vraagt, of het rijden van ouden en zwakken en van hen die op enige afstand van de plaats wonen, op zondag naar de kerk niet geoorloofd is.

Die te D. beweert, op grond ener langdurige ondervinding van een lid der gemeente, dat geen werk op zondagen in de steenbakkerijen noodzakelijk is.

De kerkenraad te E. vraagt: Is het geoorloofd aandelen te hebben in spoor- en trammaatschappijen?

Die te F. oordeelt, dat verscherping van de Synodale bepalingen, op het punt der sabbatskwestie, met het oog op de algemene maatschappelijke toestand en de, zo het schijnt, wat ruime opvatting van het woord noodzakelijk, zeer nodig is.

De kerkenraad te G. eindelijk wil niet te veel bepaald en niet te streng gehandeld hebben.

De **provincie Zeeland** (met als gemeenten Axel, Bergen op Zoom, Brouwershaven, Domburg, Haamstede, Heinkenszand, Kolijnsplaat, Krabbendijke, Middelburg (MSPstraat) Meliskerke, Terneuzen, Goes, Oosterland, Schoondijke, Serooskerke, Tholen, Veere, Wissenkerke, Wolfaartsdijk en Zaamslag)

heeft ook haar bezwaren. Ook zij heeft, evenals Zuid-Holland te doen met vissers, gelijk Noord-Holland met loodsen, en gelijk de meeste provincies met post- en spoorbeambten, met koetsiers, sluiswachters en rijtuigverhuurders. Het bleek ons, dat de tucht over de overtreders van 't vierde gebod hier wel zo getrouw wordt uitgeoefend als in de andere provincies. Worden een tweetal spoorbeambten geduld en evenzo een sluiswachter aan het Walchersche Kanaal, aangaande wie gevraagd wordt, of zijn werk wel noodzakelijk is, daar staat tegenover, dat een brievenbesteller, een huurkoetsier en een meesterknecht van een stalhouderij (deze laatste na raadpleging der Classis) waren gecensureerd. Alsook dat het huisgezin van een brievenbesteller, dat bij de gemeente wenste te behoren, wegens de betrekking van de vader niet werd toegelaten.

Onder de jongeren is er in sommige gemeenten een zucht naar wereldsgezindheid, onder de bejaarden in 't algemeen nog veel eerbied voor de heiliging van 's Heeren dag.

Ook uit deze provincie kwam de opmerking, of aandeelhouders in spoor- en stoombootmaatschappijen niet mede in de verantwoordelijkheid delen van de vreselijke ontheiliging van 's Heeren dag; ook, of er goed op gelet wordt, dat er 's zaterdags niets op de post wordt bezorgd, wat vóór zondag niet op de plaats der bestemming kan zijn.

Enkele gemeenten zouden gaarne de Synodale bepalingen verscherpt zien. Hoe -zo vraagt een kerkenraad- zullen overtreders van de tweede tafel der wet gestraft worden, terwijl die van de eerste tafel vrij uitgaan?

De **provincie Noord-Brabant** (met als gemeenten Almkerk, Nieuwendijk, Dinteloord, 's-Hertogenbosch, Klundert, Vrijhoeve Capelle en Sprang)

eindelijk antwoordde: ook bij ons is het nog verre van volmaakt. Ook hier hebben wij leden, die in een betrekking zijn, waardoor ze zo wij menen in moeilijkheden komen met de eis van het vierde gebod: "Gedenk den sabbatdag, dat gij dien heiligt." Arbeiders op grote werken gaan soms, op aandrang der bazen, 's zondags namiddags van huis, om 's maandags tijdig

bij hun werk te zijn. Ook de post en de telegrafie veroorzaken hun moeite; evenzo is dat het geval met watermolenaars.

De provincie ondervond het lastige van de verschillende meningen in de kerk, aangaande hetgeen al of niet als werk van noodzakelijkheid moet worden beschouwd.

Zoo is een gemeente bezwaard met een watermolenaar, die in een andere (gemeente) als lid was aangenomen. De kerkenraad, hoewel er in eigen gemeente geen watermolenaars worden aangenomen meent, met het oog op de verschillende opvattingen in onze kerk, geen vrijheid te hebben, hem te censureren.

Ook heeft hij bezwaar met een briefengaaarder, die hij om dezelfde redenen niet van de gemeente durft af te snijden.

In een andere gemeente wordt een postbeambte geduld, die beweert door de Synodale bepalingen gedekt te zijn.

Een derde gemeente vestigt de aandacht op de zeer verkeerde gewoonte, die velen hebben, om hun zaken voor de volgende week op de zondag te regelen.

Ook uit deze provincie kwam de opmerking, dat het zeer wenselijk werd geacht, dat de Synode aan deze ernstige kwestie hare bijzondere aandacht wijde. Overtuigd van de heilige eis des Heeren, en ziende op de treurige toestand in ons vaderland, meent die kerkenraad, dat het de dure roeping der Synode is, de bepalingen aangaande de onderhouding van 't vierde gebod te verscherpen.

Het geldt hier de ere Gods en het welzijn van kerk en vaderland.

Na dit kort overzicht van de verschillende provincies, menen wij, eerwaarde vaders en broeders! dat gij genoegzaam op de hoogte zijt, om over de stand der kwestie te kunnen oordelen.

Volgens de ons opgedragen last rust echter ook op ons de verplichting, u te dienen van advies. Dit gedeelte van onze arbeid is zeer moeilijk.

We staan hier voor een vraagstuk, dat gemakkelijker op 't papier beschreven, dan in de praktijk opgelost kan worden. De praktische vraag: Wat is al of niet op de rustdag geoorloofd, staat in 't nauwste verband met deze andere: Welke betekenis heeft voor ons onder de nieuwe bedeling de dag des Heeren? Nu wij niet over de theoretische, maar over de praktische zijde van het vraagstuk hebben te adviseren, hebben wij de gegevens, die wij ontvingen, te beschouwen in vergelijking met hetgeen door onze Synoden

is vastgesteld, in verband tot de stelling, waarvan zij in 't maken van die bepalingen uitgingen.

Op onderscheidene Synoden is de sabbatskwestie behandeld. Steeds kwamen er weer moeilijke gevallen voor, die 't maken van nieuwe bepalingen veroorzaakten, maar meestal werd naar vroegere bepalingen terug gewezen.

Al deze bepalingen echter staan in 't nauwste verband tot de stellingen over 't vierde gebod, gegeven door de Synode van Dordrecht 1618/19, en de verklaring van de catechismus, zondag 38'). Hieruit blijkt, dat onze kerk tot dusver in de opvatting van 't vierde gebod met de gereformeerde vaders overeenstemt; en hun opvatting is in algemene zin bekend.

Zij beschouwden 't vierde gebod ook voor den christen verplichtend. Evenwel maakten zij onderscheid tussen de Joodse sabbat en de dag des Heeren onder het Nieuwe Testament.

Ceremoniëel noemden zij het rusten op de zevende dag na de schepping en de strenge onderhouding van die dag, bijzonder de Joden opgelegd.

Moreel, dat een zekere en gezette dag de godsdienst werd toegeëigend, en daartoe zoveel ruste als tot de godsdienst en heilige overdenking nodig is. Uit deze stellingen werd de gevolgtrekking afgeleid, dat op de dag des Heeren de christen zich van alle slaafse arbeid moet onthouden. Alle arbeid, behalve de werken van noodzakelijkheid, liefdadigheid en de godsdienst betreffende, moet hij laten, opdat hij zich geheel den Heere wijde.

Rusten slechts is geen onderhouding van 't gebod; neen, heiligen, door zich geheel aan de dienst van God over te geven, is de eis. Het is de betrachting van de innerlijke of geestelijke sabbat, waarop vooral ook door Ursinus, in zijn verklaring over zondag 38, de nadruk wordt gelegd.

Blijkens onze Synodale Handelingen was onze kerk het tot nu toe met die stellingen eens.

Toetsen we hieraan de praktijk, dan blijkt:

- a. Dat er veel ontheiliging is van 's Heeren dag, niet alleen door overtreding van 't verbod: gij zult geen werk doen, maar vooral ook door verzuim van 't gebod: gedenk den sabbatdag, dat gij dien heiligt;
- b. Dat er ook in onze kerk, zij het ook door de drang der omstandigheden en de nood des tijds, veel geschiedt en toegelaten wordt, wat de toets van 't vierde gebod niet kan doorstaan.

Dat nu de ere Gods, het welzijn der gemeenten en niet minder de kranke maatschappij het dringend vorderen, dat tegen dit kwaad met kracht moet

worden gestreden, behoeft zeker geen betoog. De vraag is maar, hoe het moet geschieden. Wat heeft in deze de Synode te doen?

De wenken, die de Commissie hieromtrent van de kerkenraden heeft ontvangen, zijn, gelijk ons bleek, volstrekt niet eenparig. Sommige zouden willen, dat de Synode de bepalingen aangaande de heiliging van 's Heeren dag verscherpte en een voor de gehele kerk geldende regel vaststelde; andere, dat de Synode in 't maken van bepalingen zeer voorzichtig zij en de zaak ter behartiging aan de kerkenraden overlate

Ook uit Amerika, uit de Holl. Chr. Ger. Kerk, ontvingen wij zodanig advies. De broeders van daar schrijven, dat huns bedunkens de kerk in 't maken van bepalingen zeer voorzichtig moet zijn. Wij vinden toch zo schreven ze in het gehele Nieuwe Testament, zomin in de bergrede, als in de brieven der apostelen, geen enkele bepaalde aanwijzing wat al of niet op de sabbat mag. De Heiland heeft gezegd: De mens is niet gemaakt om de sabbat, maar de sabbat om de mens." Zij oordelen het voorzichtigste, bij het te Dordrecht bepaalde te blijven, bij de Regering aan te dringen tot handhaving van de Zondagswet, en voorts het aan de kerkenraden en eens ieders consciëntie over te laten. Wat nu te doen? Naar onze overtuiging, die wij bescheidenlijk u voorstellen, is het een dringende behoefte:

I

Dat al de gemeenten en al de leden der gemeenten het hart zetten op het vierde gebod. Het besef moet worden versterkt en verlevendigd, dat de sabbat is: "De dag des HEEREN uws Gods"; de dag des Scheppers en des Verlossers; de dag, door de Heere gezegend en geheiligd; de blijde profetie en voorsmaak van de eeuwige sabbatsrust, (Hebr. 4:9) die er over blijft voor het volk van God. Wie van dat besef is doordrongen, zal geen vrijheid gevoelen, om die dag geheel of ten dele te ontroven aan de dienst des Heeren, maar dankend en biddend zich beijveren om Gode te geven wat Godes is en de mensen, wat, naar Gods ordonnantie, des mensen is. Die zal in Gods bevel zijn recht vinden tegenover de drijver, en in Gods zegening van die dag zijn kracht, om liever schade te lijden dan af te drijven op en met de stroom der zondige gewoonten en schijnbare eisen der ontwrichte toestanden op allerlei gebied.

Niet te veel kan het volk Gods en hun zaad te dezen dage gewaarschuwd worden voor het gevaar, dat wij mede door onze schuld de dag des Heeren zullen verliezen. De stofvergodende geest der eeuw oefent, meer dan wij zelf weten, invloed ook op ons uit en ontziet zo min de lichamen en de zielen

der mensen als de eer van God. In alle zogenaamde Christenlanden klimt er, in onderscheidene standen, een geroep op tot in de oren van de Heere der heirscharen, om sabbatsrust. Allerlei personen en verenigingen, tot zelfs Socialisten, trekken zich de slavernij aan der honderdduizenden, die niet na zesdaagse, drukke arbeid een "vrijen" zondag genieten. En zal dan de Kerk van Christus mogen, kunnen, zwijgen of zich vergenoegen met te klagen over de moeilijkheid van deze zaak? Is niet de kerk in de wereld gesteld om een licht te zijn en een zout, de kweekplaats en leidsvrouw van rechtsbesef en barmhartigheid? Mag zij door iets of iemand zich laten weerhouden, in de kracht des Heeren al het mogelijke te doen om ook dit "goede pand" te bewaren?

Dankbaar kan de kerk het vele op zichzelf goede erkennen in vele en veler pogingen voor het recht des mensen op een vrije zondag. Van harte kan zij toejuichen wat hier en elders door de Vereniging voor Zondagsheiliging wordt gedaan. Maar zij mag niet aan anderen overlaten, wat bepaaldelijk haar roeping en eer is.

Bepaaldelijk moet, ook in eigen kring, de nadruk gelegd worden op het heiligen van de sabbat. "Gedenk den sabbatdag, dat gij dien heiligt", zo begint het vierde gebod.

De rust van de dagelijkse arbeid is door de heiliging gewaarborgd en aan haar dienstbaar. De sabbat moet een dag van arbeid en verlustiging in de dienst des Heeren zijn. In het huisgezin en in de binnenkamer en in 't midden van de gemeente Gods.

Velen zijn er, die zich onthouden van alle werk der zes dagen, maar toch die dag niet Gode wijden; die de zelve gebruiken tot koestering des vleses, of alleen uitwendig en openbaar de Heere dienen. Al de zodanigen overtreden het gebod Gods en moeten de zegeningen derven, die de Heere aan de heiliging van Zijn dag heeft verbonden. Zondagsrust eerst of meest om der mensen wil, is en wordt onvermijdelijk grove of fijne ontheiliging van 's Heeren dag, verzaking en belemmering van Zijn dienst, en afbreuk van de gemeente en haar sabbatsarbeid in het werk des Heeren. Daarentegen wordt door allen, die Gods dag heiligen, ook nu nog de waarheid en de voortdurende geldigheid der heerlijke en rijke belofte ervaren: "Indien gij uw voet van den sabbat afkeert, van te doen uw lust op Mijn heiligen dag; en indien gij den sabbat noemt een verlustiging, opdat de HEERE geheilgd worde, die te eren is; en indien gij dien eert, dat gij uw wegen niet doet, en uw eigen lust niet vindt, noch een woord daarvan spreekt: Dan zult gij u verlustigen in den HEERE, en Ik zal u doen rijden op de hoogten der aarde,

en Ik zal u spijzigen met de erve van uw vader Jakob: want de mond des HEEREN heeft het gesproken,” Jes. 58: 13 en 14.

Daarom dan wekke de Synode alle leden der kerk op, om zich voor het aangezicht des Heeren te onderzoeken en te verootmoedigen, en om de dag des Heeren te heiligen naar Zijn Woord en af te laten van alle niet noodzakelijke arbeid. In 't bijzonder wekke zij de leraren en opzieners op, om getrouw te ijveren voor de eer van God en Zijn dag; in onderwijs, vermaning en bestraffing; opdat in het midden der gemeente geen ontheiliging van de dag des Heeren en geen onnodig werk worde geduld, maar de dwalenden en overtreders zich tot de Heere bekeren.

II

Wat nu in bijzonderheden de vraag aangaat: welke werkzaamheden geacht moeten worden tot de al of niet noodzakelijke te behoren? Wij hebben, na rijp beraad, gemeend ons te moeten onthouden des aangaande een oordeel uit te spreken. Omdat ons dit hoogst moeilijk zou zijn, indien al mogelijk, en omdat o.i. de Synode toch niet eerder tot besluiten over bepaalde gevallen kan komen, voordat die van uit de gemeenten haar worden voorgelegd. Wel hebben wij, naar aanleiding van het gerapporteerde, enige wenken ter overweging aan te bieden.

- A. Het is dringend nodig, dat de leden en gemeenten der kerk tot meerdere eenparigheid van gevoelen komen. Nu wordt in de ene gemeente met de tucht gestraft, wat in de andere wordt geduld of voorbijgezien, en omgekeerd. Daardoor komen zowel kerkenraden als leden in grote moeite, en de éénheid der kerk lijdt schade. Dit mag niet alzo zijn bij hen, die belijden één geloof in één God en Vader en één Heere Jezus Christus door de énen zelfde Geest. Opdat niet metterdaad 's mensen gebod of vergunning in de plaats trede van het bevel en de belofte des Allerhoogsten.
- B. Daarom kunnen wij het dan ook niet geraden of geoorloofd achten, aan elke kerkenraad of aan de consciëntie der leden de beslissing over te geven van het al of niet noodzakelijke en geoorloofde werk op de dag des Heeren. Dit is wel de gemakkelijkste weg voor meerdere vergaderingen, maar niet de meest doelmatige om tot zekerheid en eenheid te komen. Alle leden des lichaams hebben ook in deze zaak hetzelfde belang en dezelfde roeping, te bidden en te onderzoeken, welke in min(der) heldere gevallen de wil des Heeren zij. Wij bevelen met het oog daarop het volgende aan.

Elke kerkenraad stelle zich goed op de hoogte van wat in de gemeente de heiliging van de rustdag, betreft. Over alle moeilijke gevallen spreke hij met de betrokken broeders en zusters, om hen met lering en raad te dienen. Leidt zulks niet tot genoegzame helderheid, dan roepe hij de gemeente bijeen, opdat allen, en vooral zij die kennis van de zaak in kwestie hebben, de kerkenraad dienen met hun wenken en de zaak zelf een onderwerp worde van overdenking, onderzoek en gebed van geheel de gemeente. Van elke beslissing des kerkenraads zij er voor de betrokken persoon en voor andere leden beroep op de meerdere vergaderingen. Ook kan het somtijds nuttig wezen, bepaalde Commissies van onderzoek en advies te benoemen vanwege kerkenraden, Classes en Particuliere Synoden.

Zulke Commissies, die ook ter plaatse alle mogelijke inlichtingen vergaderen en wier rapport door vele broederen grondig wordt overwogen, zullen, onder de beloofde leiding des Heiligen Geestes, meer kunnen uitwerken dan één Commissie voor het gehele land en dan een vergadering, die zonder genoegzaam voorbereidend onderzoek enz., gesteld wordt voor een betwist geval, hetzij van meer algemene of van meer plaatselijke aard. Wordt alzo de zaak der heiliging van 's Heeren dag allerwege bezien in haar toepassing op allerlei toestanden, dan zal, hopen wij, menige overtreding ophouden, menige kwestie niet lang meer een vraagstuk zijn, en de Synode in menig geval beter dan nu een welgegrond besluit kunnen nemen en dat, genomen door opzieners uit alle delen des lands, weerklink zal vinden in de verlichte consciëntie van de leden van Christus' lichaam. En alzo zal de kerk door haar wijze en geheiligde ijver voor Gods dag in eigen kring, ook naar buiten, meer dan thans, zegenrijke invloed uitoefenen.

C. Opdat de tucht rechtvaardig zij en in alles het karakter der reddende liefde openbare, make de gemeente onderscheid tussen de zwakke en de halsstarrige; tussen de patroon, die ongedwongen tot aan of over de uiterste grens gaat, en de arbeider, wie bij elke weigering van bepaalde arbeid op zondag, het zwaard van broodverlies dreigt. Niet om in iemand het kwade te dragen, en alzo God te onteren en zichzelf te schaden; maar om door zachtmoedigheid en door hulp te geven en te zoeken, ook in het maatschappelijke, de bezwaarde harten der kinderen Gods, die in het gedrang der toestanden lijden, te troosten, en zowel hun handen als hun harten te sterken, opdat zij God naar Zijn Woord kunnen dienen. Zó zal de gemeenschap der heiligen bloeien en geuren, en de barmhartigheid des Heeren Jezus in en onder Zijn discipelen heerlijk worden. Inzonderheid de rijke en invloedrijke leden der gemeente kunnen op deze paden een zegen

zijn en genieten. En onze God ontfermt Zich op het gebed, ook van de arme. Hij, die de Redder der ellendigen en bedrukten is.

III

Ten slotte zij het ons vergund, in overweging te geven, of het ook niet de roeping der kerkenraden en der meerdere vergaderingen is, om meer naar buiten te getuigen.

Wij denken hier aan mannen van zaken, die ook op Gods dag veel volk in het werk hebben; aan maatschappijen, die voor hun ondernemingen ook die heilige dag gebruiken, en waaraan toch wel geen enkel Christen deel mag nemen. Door bezoek, door geschreven of gedrukte missive bij de directie aan te dringen op zondagsheiliging; door publiek getuigenis in de plaatselijke en algemene bladen de roeping en de zegen der heiliging van 's Heeren dag in 't licht te stellen, ziedaar een onzes inziens gewichtige arbeid, die, zij het niet aanstonds, dan toch, bij volharding, op den duur gewenste invloed in vele kringen zou kunnen uitoefenen; Gode ter eer, de gemeente en geheel het volk van Nederland ten zegen.

Bijzonder vestigen wij uw aandacht op de behoefte aan een nieuwe Zondagswet. Mag de kerk geenszins haar werk aan de Overheid willen opdragen of overlaten, ook de Overheid heeft de roeping, om in deze op haar terrein te doen, wat de wil is van God den Heere, Wiens dienaar zij is, gelijk zij aan Zijn ordonnantie de majesteit harer macht ontleent: De Synode wende zich dus tot Z.M. de Koning, met een eerbiedige opwekking om een goede Zondagswet te geven. De beschikkingen, in de laatste weken door Z. M.'s Regering genomen, ook in 't belang der zondagsrust, mogen door ons dankbaar worden begroet als een hoopgevend teken, dat zulk een woord van opwekking in goede aarde zal vallen.

In verband met ons advies, sub IIb., veroorloven wij ons nog deze wenk: dat dit rapport en advies, met bijvoeging van hetgeen de Synode zal bespreken of besluiten, in veel exemplaren gedrukt en aan de gemeenten gezonden worde. Opdat velen, indien mogelijk allen, kennis nemen van de toestand, zoals die uit het rapport gekend kan worden; en alzo ieder onderzoek en betrachte, al wat zijn hand vindt om te doen in deze zaak, waarmede de ere Gods, de bloei der gemeente en het welvaren des volks zo nauw verbonden is.

Wij eindigen, geliefde vaders en broeders, met u toe te bidden, dat de Heere u in al uw gewichtig werk leide door Zijn Heilige Geest; en dat in 't bijzonder

de heiliging van de dag des Heeren, waarop de vorige Synode de aandacht vestigde, in hope, dat hare opvolgster meer zou kunnen doen dan zij vermocht, door uw beraadslagingen en besluiten krachtig moge bevorderd worden.

En hiermede leggen wij de vrucht van onze arbeid als Commissie in uw handen, met het vertrouwen, dat dit werk, al is het gering, nochtans niet ijdel zal wezen. De verheerlijkte Zoon des mensen, de Heere ook van de sabbat, bereide ons allen voor de eeuwige rustdag!

Zwolle, 27 Juni 1888

De Commissie ad hoc

L. Lindeboom.

E. Douma.

H. J. Klinkert.

Hoe lief is u de dag des Heeren?

Wij zijn het zo gewoon gaan vinden dat de rustdag ontheiligd wordt door sport, vermaak en werken. Het is onze dure plicht de dag des Heeren waar te nemen zoals de Heere het Zelf ingesteld heeft in Zijn Woord.

Onze vereniging probeert landelijk de zondagsontheiliging te bestrijden en de zondagsrust te bevorderen. Voor slechts 1 euro per jaar bent u al lid. Voor meer informatie of opgeven als donateur:

**Nederlandse Vereniging tot bevordering
van de Zondagsrust en Zondagsheiliging**

Frederik van de Paltshof 15

3911 LA Rhenen

Telefoon: 0317 614398

Fax: 0317 616044

E-mail: info@verenigingzondagsrust.nl

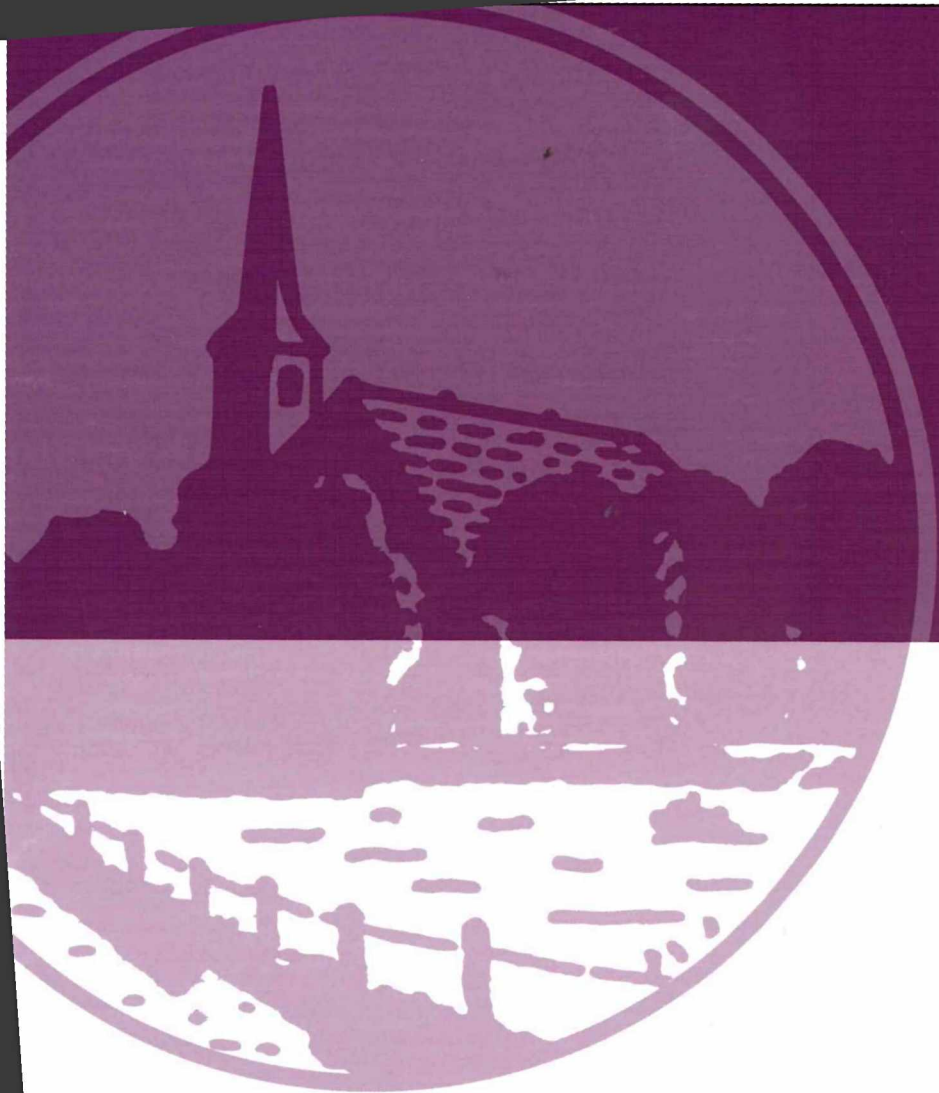
Giro: 878.628.

Nederlandse Vereniging tot bevordering van de

ZONDAGSRUST en de **ZONDAGSHEILIGING**

gevestigd te Rhenen

Nederlandse Vereniging tot bevordering van de
Zondagsrust en de Zondagsheiliging
Fred. v.d. Paltshof 15 - 3911 LA Rhenen